

# Sociobiološka osnova agresivnog ponašanja

---

Tadić, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:075186>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**



**FILOZOFSKI FAKULTET**  
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i sociologije

Matea Tadić

**Sociobiološka osnova agresivnog ponašanja**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Lepeduš

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Katedra za sociologiju

Preddiplomski studij engleskog jezika i književnosti i sociologije

Matea Tadić

**Sociobiološka osnova agresivnog ponašanja**

Biologija socijalnog ponašanja

Završni rad

Društvene znanosti, Sociologija, Posebne sociologije

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Lepeduš

Osijek, 2020.

**Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje**

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

**IZJAVA**

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

01.03.2021.

Matea Jadić 0122226099

ime i prezime studenta, JMBAG

## Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Biološka osnova agresivnosti.....	2
2.1. Neurobiologija agresivnosti.....	3
2.2. Hormoni.....	5
2.3. Neurotransmitori.....	6
3. Socijalizacija.....	7
3.1. Mediji i agresivnost.....	8
3.2. Agresivnost u obitelji.....	9
4. Možemo li predvidjeti agresivnost?.....	11
5. Osobine ličnosti i agresivnost.....	12
5.1. Samopouzdanje i agresivnost.....	13
6. Rodne razlike u agresivnosti.....	15
6.1. Dobne i rodne razlike u agresivnosti.....	17
7. Zaključak.....	18
8. Literatura.....	19

## **Sažetak**

Agresivno ponašanje može imati teške, pa čak i pogubne posljedice za pojedince. Zbog toga je ono u fokusu istraživanja mnogih znanstvenika 20. i 21. stoljeća. U istraživanju agresivnosti dolazi do konflikta između prirodnih i društvenih znanosti jer obje nude objašnjenja agresivnosti, a naposljetku uvriježeno mišljenje postaje da je bitna njezina i biološka i socijalna osnova. U ovom radu prikazan je pregled i objašnjenje radova objavljenih iz područja i prirodnih i društvenih znanosti koje se bave agresivnošću, sa svrhom lakšeg razumijevanja agresivnosti i njezinih korelata. U radu se zaključuje da su i biološki i socijalni čimbenici značajni za agresivnost te da ona varira ovisno o raznim čimbenicima. Agresivnost se može predvidjeti već u dječjoj dobi od 6 godina, a ako se ne tretira do odrasle dobi može rezultirati kaznenim djelima i prekršajima. Muškarci su u prosjeku agresivniji od žena, iako recentna istraživanja pokazuju da ta razlika opada. Također, razlika u agresivnosti opada s povećanjem stupnja obrazovanja osobe. Dopamin kroz sustav nagrađivanja potiče agresivne osobe na agresivno ponašanje, a ono se može suzbiti terapijom antagonistima dopamina kao što je risperidon.

Ključne riječi: agresivnost, mozak, socijalizacija, odgoj, rodne razlike

## 1. Uvod

Našim predcima agresivnost je bila važna karakteristika za opstanak. Ona je i danas pozitivna osobina u određenim situacijama kao što je npr. sportsko natjecanje. No ipak, ukoliko se radi o nasilju potaknutom agresivnošću, uz nju se vežu negativne konotacije. Nasilni agresivni ljudi se teško integriraju u društvo jer ih ono samo odbacuje. Oni se smatraju nepristojinima i neciviliziranima, te opasnim za društvo. Godišnje od posljedica agresivnosti umre 1.43 milijuna ljudi u svijetu (Siever, 2014.). Stoga je potrebno istražiti fenomen agresivnosti i čimbenike koji utječu na njega. Agresivnost je kompleksan fenomen te stoga postoji više definicija koje ga opisuju. Neke od njih su da je agresivnost:

„...neprijateljsko i destruktivno ponašanje često izazvano frustracijom - može biti kolektivno i individualno“

(Siever, 2014: 429)

ili

„...više ili manje izražena, relativno stabilna tendencija nekog pojedinca da u određenim, provocirajućim, situacijama reagira napadom ili prijetnjom i traženjem sukoba i borbe u najširem smislu riječi.“

(Žužul, 1989. navedeno u Đuretić, 2016: 97)

Interes za proučavanjem agresivnosti pojavio se početkom 20. stoljeća kada su nastale i prve teorije agresivnosti. Za psihoanalitičke teorije najčešće se veže Sigmund Freud. On je smatrao da je agresivnost vrlo bitan čimbenik u razvoju osobnosti (Bruce, 1979.), no njegove se spoznaje ipak ne mogu empirijski dokazati te se tako i ne priznaju u znanosti. Neke od drugih teorija su teorija frustracije i teorija učenja agresivnost, koja nalaže da agresivno ponašanje učimo od drugih ljudi iz naše okoline koje promatramo i čije ponašanje kopiramo. (Bandura, 1978.) Ipak, agresivnost ne možemo pripisivati samo socijalnim čimbenicima te kako bismo ju bolje razumjeli, moramo istražiti i one biološke čimbenike koji također utječu na stupanj agresivnosti određene osobe.

„Prema tvrdnjama sociobiologa ponašamo se altruistično ili agresivno jer geni upravljaju našim akcijama, te su svi naši društveni odnosi, kao i seksualni, upravljani striktnim zahtjevima genetike, odnosno naša je volja podređena biološkom determinizmu.“

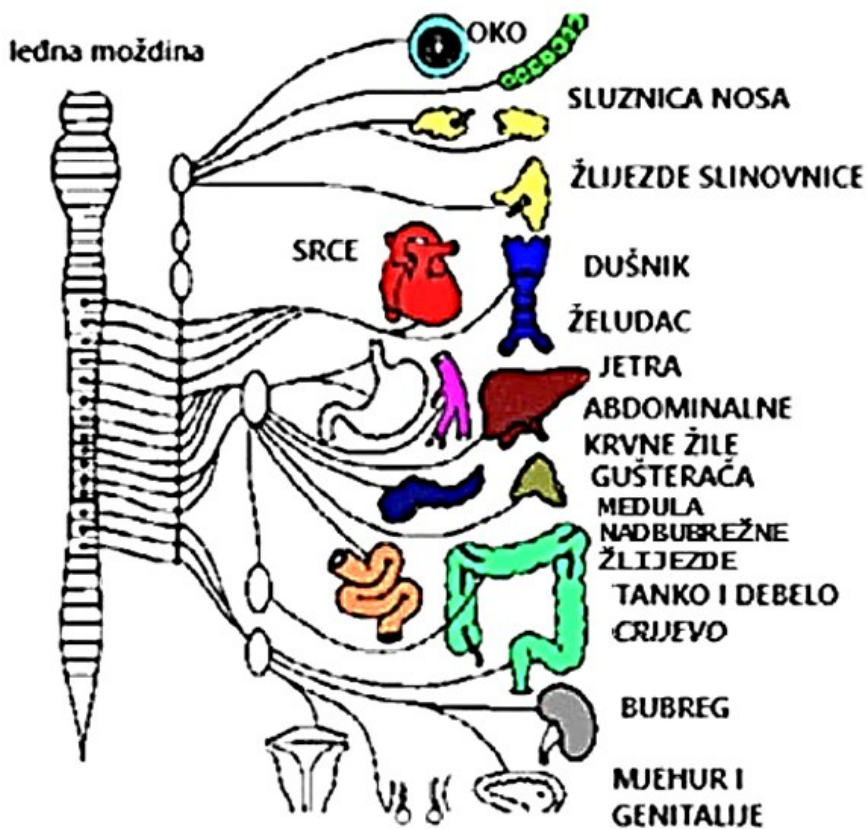
(Hrvatska enciklopedija, 2020.)

Ova znanstvena grana ne isključuje ni socijalne, niti biološke čimbenike, već promatra njihovo međudjelovanje. Ovaj rad će se baviti upravo tom tematikom. Biološki čimbenici bit će prvo poglavlje ovog završnog rada. Nakon toga promotrit ću agresivnost kroz socijalizaciju, za što se

posebno vežu jedni od glavnih aktera socijalizacije: obitelj i mediji. Nakon toga promotrit ću korelate agresivnosti i povezanost agresivnosti i osobina ličnosti. Na poslijetku ću agresivnost promotriti u rodnom ključu te iz navedenih tema donijeti zaključak.

## 2. Biološka osnova agresivnosti

Iako se agresivne ljude često smatra „zlina“, ne smijemo zaboraviti da je korijen njihove agresije često biološkog podrijetla. Na to upućuje činjenica da su i životinje sklone agresivnosti. Agresivnost se u životinja pojavljuje kada su u stanju opasnosti te se moraju odlučiti na borbu ili bijeg (eng. *fight of flight*). U tom stanju događaju se određene promjene u tijelu. Njima upravlja simpatikus koji je dio autonomnog živčanog sustava. Na slici 1. prikazani su organi čije se funkcioniranje mijenja kad smo u stanju borbe ili bijega. Zjenice oka se šire, smanjuje se proizvodnja slina i sluzi u sluznicama, ubrzava se rad srca, usporava se probava, ubrzava se pretvorba glikogena u glukozu u jetri, u moždini nadbubrežne žlijezde se izlučuje norepinefrin i epinefrin, analni sfinkter se steže itd. (Chudler, 2020.).



Slika 1. Autonomni živčani sustav (modificirano prema Chudler, 2020.).



U tome slučaju, agresivnost je poželjna osobina jer je potrebna za opstanak određene vrste. Osim u stanju opasnosti, agresivnost se javlja i pri lovu, no u toj vrsti agresivnosti ne aktiviraju se isti moždani centri kao u npr. sukobu s životinjama iste vrste.

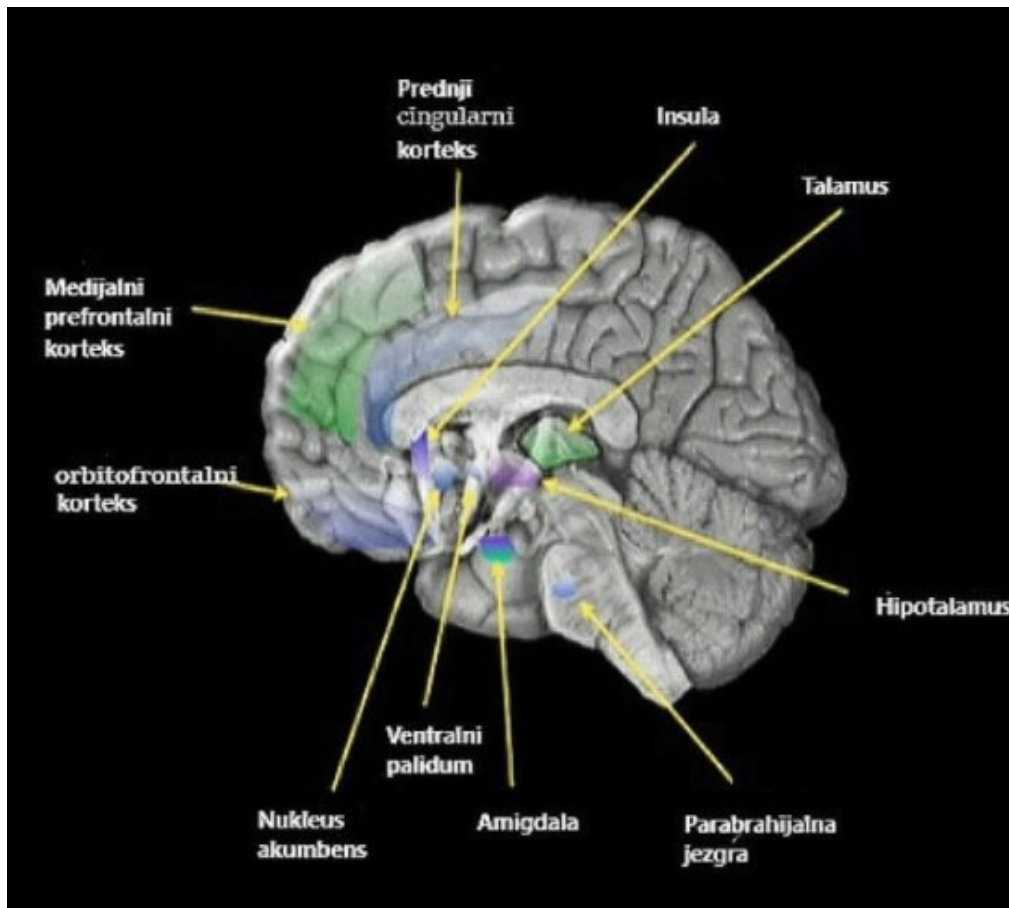
„U lovu, obrazac aktivacije hipotalamusa grabežljivca će prema nekim istraživanjima više odgovarati stanjima gladi nego čiste agresije. No, kako god bilo, jasno je da obrazac agresivnog ponašanja postoji u životinjskom svijetu i da postoji njegova neurobiološka podloga za koju možemo pretpostaviti da odgovara onoj kod ljudi...“

(Savić i Jukić, 2014: 110).

Mozak je organ koji regulira našu agresivnost te sukladno tome ozljede određenih centara u mozgu mogu dovesti do povećanja, odnosno smanjenja agresivnosti u pojedincima.

## **2.1. Neurobiologija agresivnosti**

Mozak je naš najsloženiji organ te se provode brojna istraživanja kako bismo u potpunosti shvatili kako funkcionira. Određeni dijelovi mozga imaju različite zadaće, a za kontrolu agresivnosti bitan je prefrontalni korteks. Ozljeda prefrontalnog korteksa može dovesti do velikih promjena u ponašanju pojedinca, a jedan od prvih i najčešće spomenutih dokaza o tome je slučaj Phineas Gagea, radnika na željeznici koji je uobičajeno bio razumna i smirena osoba. Jednom prilikom doživio je ozbiljnu ozljedu gdje mu je metalna šipka prošla kroz lubanju i oštetila orbitalni frontalni korteks. Nakon te nesreće Phineas je postao razdražljiv, neraspoložen i često ljutit. Nije mogao kontrolirati svoje osjećaje te je nerjetko bio i agresivan. (Siever, 2008.) Iako se ovaj slučaj često navodi kao primjer i dokaz odgovornosti prefrontalnog korteksa za agresivnost, on svakako nije jedini primjer. Pacijenti s ozljedama ventromedijalnog prefrontalnog korteksa pate od ozbiljnih poremećaja emocija, dok oni s oštećenjima orbitalnog frontalnog korteksa imaju veću tendenciju k nasilju i prijetnjama ako se nađu u konfliktu. Oštećenja korteksa mogu uzrokovati tumori, određene traume ili metabolički poremećaji. (Siever, 2008.) Temporalni režanj također ima ulogu u agresivnom ponašanju zbog čega su pacijenti s epilepsijom temporalnog režnja skloni agresivnom ponašanju. (Siever, 2008.) Ostali dijelovi mozga povezani s agresijom su; amigdala, nukleus akumbens, prednji cingularni korteks i orbitofrontalni korteks. Navedeni dijelovi su osim s agresivnošću, povezani i s razvojem ovisničkog ponašanja. (Savić i Jukić, 2014.)



Slika 2. Dijelovi mozga (modificirano prema Moskowitz i Golden, 2015.).

„Amigdala su parna nakupina jezgara smještena obostrano medijalno u sljepoočnim režnjevima i sudjeluje u brojnim funkcijama.“ (Savić i Jukić, 2014: 111)

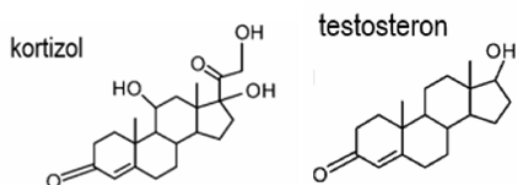
Jedna od funkcija amigdale su emocije. To jest, amigdala je zaslužna za pridavanje emocija određenim situacijama. Stoga osobe koje imaju oštećenja amigdale imaju npr. smanjen osjećaj za strah (ili ga uopće ne osjećaju). Nukleus akumbens također je važan centar za agresivnost, ali i za ponašanja i osjećaje općenito. Kada se životinje, pa tako i ljudi, susreću sa agresivnošću, događaju se promjene u razini serotonina i dopamina u nukleus akumbensu. (Ferrari, 2003.) U istraživanjima funkcija mozga vrlo su česti eksperimenti sa štakorima. U jednom eksperimentu uzrokovane su kaudalne i rostralne lezije nukleus akumbensa. Prema vrsti lezije štakori su podijeljeni u grupe. Utvrđeno je da su sve grupe postale agresivnije. Osim toga, štakori su počeli jesti jedni druge, što nije bio slučaj prije uzrokovanih lezija. (Lee i sur., 1983.) U drugom eksperimentu sa štakorima mjerile su se razine serotonina i dopamina u nukleus akumbensu prije i poslije, te tijekom okršaja između dva štakora. Utvrđeno je da je razina dopamina prije, tijekom i poslije okršaja bila povišena, a razina serotonina smanjena u odnosu na uobičajeno stanje.

(Ferrari, 2003.) Prednji cingularni korteks i orbitofrontalni korteks su u međudjelovanju i zaslužni su za razrješavanje konflikata, a orbitofrontalni korteks je također zaslužan i za planiranje ponašanja koje je osobito vezano za nagrade i kazne (Savić i Jukić, 2014.) Mnogi znanstvenici prisvojili su koncept komunikacije ili razgovora između navedenih dijelova mozga te povreda bilo kojeg od njih može dovesti do agresivnog ponašanja u pojedincu.

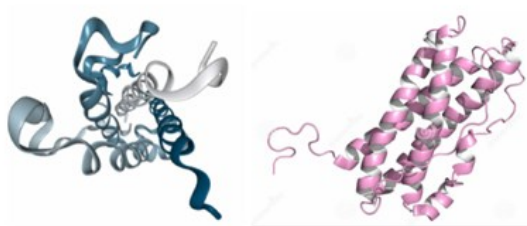
„Put do donošenja odluke o počinjenju nekog osobito agresivnog djela ili akta nasilja može tako početi od neadekvatnog emocionalnog procesuiranja na razini amigdala, pridruživanja prevelikog zadovoljstva agresivnom činu u nukleusu akumbensu, s greškama i propustima na svim naknadnim spomenutim razinama obrade i planiranja da bi napokon prefrontalni korteks, možda i sam aberantan zbog ozljeda ili neupadnih funkcionalnih problema, pogrešno identificirao moguće kazne i nagrade i planirao akcije koje su u potpunosti nesukladne socijalnim normama.,, (Savić i Jukić, 2014: 111)

## 2.2. Hormoni

Hormoni utječu na osjećaje, ponašaje i seksualnost, a nije nepoznata činjenica da imaju utjecaj i na agresivnost osobe. Jedno kinesko istraživanje usporedilo je upravo razinu određenih hormona agresivnih i neagresivnih adolescenata. Uspoređivali su razinu kortizola, testosterona, prolaktina i hormona rasta koje su dobili iz uzoraka sline adolescenata. Nije utvrđena korelacija između agresivnog ponašanja i razine prolaktina i hormona rasta, ali je utvrđena pozitivna korelacija između razine testosterona i agresivnog ponašanja, a negativna korelacija između kortizola i agresivnog ponašanja. (Yu i Shi, 2009.) Dakle, adolescenti s višom razinom testosterona su skloniji agresivnom ponašanju, a adolescenti s višom razinom kortizola su skloniji mirnijem ponašanju bez agresije.



Slika 3. Kemijske formule kortizola i testosterona (modificirano prema Zhao i sur., 2014.).



Slika 4. Struktura hormona rasta (lijevo) i prolaktina (desno) (modificirano prema Utiger, <https://bit.ly/32xyulb>).

### 2.3. Neurotransmitori

„Neurotransmitori su spojevi koji služe za prenošenje signala između neurona i implicirani su na različite načine u velikom broju poremećaja, pa tako i u antisocijalnom ponašanju.“ (Savić i Jukić, 2014.)

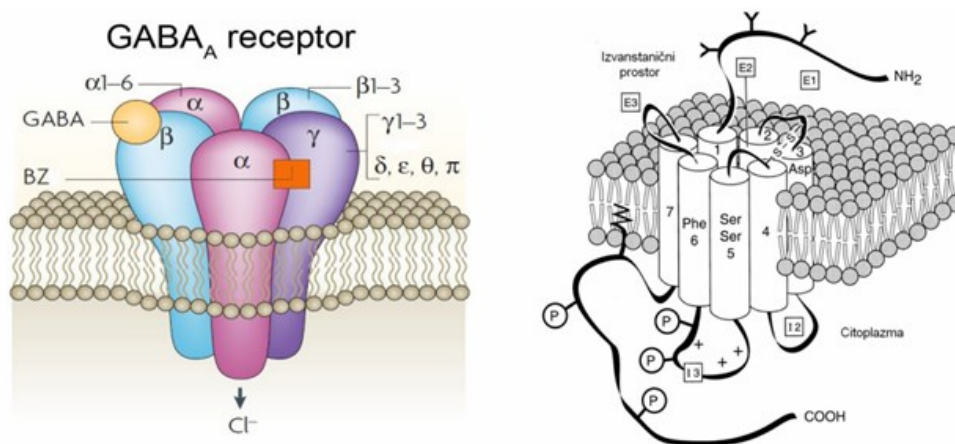
Glavni neurotransmitori koji utječu na agresivnost su: serotonin, dopamin i GABA.



Slika 5. Kemijske formule dopamina, serotoninina i gama-aminomaslačne kiseline (modificirano prema Pradham i sur., 2013.).

Serotoninski neuroni dolaze iz raphe jezgre (*raphe nuclei*) u moždanom deblu. Aksoni serotoninskih neurona u srednjem mozgu dosežu gotovo sve moždane strukture. (Celada i sur. 2013., navedeno u Narvaes i de Almeida, 2014.) Kao što je već navedeno u prethodnom poglavlju, povišene količine serotonina utječu negativno na agresivnost, to jest, smanjuju agresivno ponašanje, kako kod životinja, tako i kod ljudi. Serotonin potiče jednu vrstu agresivnosti, a to je ona funkcionalna, koja je poželjna u društvu, npr. kompetitivnost u sportu. Osim na agresivno ponašanje, serotonin utječe i na reakciju na agresivnost. (Narvaes i de Almeida, 2014.) U jednom istraživanju provedenom na ljudima, 20 zdravih pojedinaca pristalo je privremeno sniziti svoje razine serotonina u tijelu te su nakon toga sudjelovali u igri u kojoj su dobivali pravedne ili nepravedne novčane ponude. Ispitanici sa sniženom razinom serotonina bili su značajno spremniji na osvetu od ispitanika koji su konzumirali placebo. (Crockett i sur. 2008.) Dopaminski neuroni sudjeluju u našem sustavu nagrađivanja. Iako ih je vrlo malo u odnosu na

ostale neurone, oni imaju velik utjecaj na naš mozak i ponašanje. (Narvaes i de Almeida, 2014.) Postoji 5 različitih dopaminskih receptora: D1, D2, D3, D4 i D5. Još nije u potpunosti jasna njihova uloga u agresivnom ponašanju, ali se iz eksperimenata može zaključiti da se dopamin aktivira kada se agresivna osoba nađe u situaciji u kojoj je potrebno ili moguće koristiti nasilje. Dakle, osoba je agresivnija jer se njezin sustav nagrađivanja pokreće u agresivnim situacijama. Pojedinci s poremećajima za koje je tipična povećana agresivnost, npr. shizofrenija ili autizam često koriste risperidon koji je antagonist dopaminu, to jest, smanjuje njegovu koncentraciju u tijelu, a samim time i umiruje agresivno ponašanje pacijenta. (Bronsard, 2010.; Soyka i sur. 2007., navedeno u Narvaes i de Almeida, 2014.) Gama-aminomaslačna kiselina (GABA) je glavni inhibitorni neurotransmiter u sisavaca. (Gou i sur. 2012.) Također je važan neurotransmiter za agresivnost. GABA receptori kada su aktivni, podižu razinu serotonina te time posredno smanjuju agresivnost u pojedincu, ali određene supstance koje aktiviraju GABA receptore (npr. alkohol) mogu dovesti do povećanja agresivnog ponašanja kod pojedinca (Gou i sur. 2012.). Stoga možemo zaključiti da je veza između neurotransmitora i agresivnosti kompleksna i ponekad nejasna jer ovisi o međudjelovanju više čimbenika.



Slika 6. Shematski prikaz dopaminskih i GABA receptora (modificirano prema Vukorep, 2015. i Nedić Erjavec, 2013.).

### 3. Socijalizacija

Ljudi su društvena bića i jedino u društvu mogu opstati. Kako društvo ne bi bilo u kaosu postoji mnoštvo pisanih i nepisanih normi, kako na lokalnoj, tako i na globalnoj razini. Tih normi se možemo, a i ne moramo pridržavati, ali ne pridržavanje istih nosi sa sobom negativne sankcije. One mogu biti one formalne, kao npr. novčana kazna, kazna zatvora itd. i neformalne, kao npr.

uskraćivanje naklonosti, sramota, itd. (Veladžić, 2013.) Ni jedne ni druge nisu ugodne za pojedinca i nanose mu veliku fizičku i psihičku štetu. Samoća također nije pogodna za pojedinca te može imati pogubne posljedice. Kako ne bismo trpjeli negativne sankcije društva, učimo njegove pisane i nepisane norme od samog rođenja. Te norme nisu svuda iste, te variraju ovisno o mjestu rođenja, državi, kontinentu, dobi, rodu, rasi, religiji itd. Kroz socijalizaciju formira se naš primarni i sekundarni identitet. To je sve ono što mi jesmo. Stvaramo i zauzimamo uloge u društvu prema očekivanjima koje ono ima za nas. Jedna osoba zauzima mnoštvo uloga koje ponekad mogu biti i u konfliktu, a onda je potrebno pronaći kompromis kako bi se barem djelomično ispunila očekivanja suprotstavljenih uloga. Socijalizacijom stječemo dojam o tome tko smo mi i tko su ljudi oko nas, dakle možemo reći da socijalizacija formira naše mišljenje o svijetu. U njoj sudjeluju razni akteri kao što su: obitelj, prijatelji, mediji, škola, posao itd. S obzirom da se ti akteri uvelike razlikuju, oni vrše različite utjecaje na različite pojedince te stoga jedni uspiju u potpunosti internalizirati društvene norme i prisvojiti ih kao urođene, a drugi budu manje uspješni te postanu devijanti koji žive na marginama društva. Upravo ti devijanti skloni su alkoholu, drogama, kršenju zakona te na poslijetku agresivnom ponašanju. Pitanje je može li se sklonost agresivnom ponašanju predvidjeti u ranoj dobi te spriječiti? Potkraj 80-ih godina objavljen je rad upravo na tu temu. Glavni cilj rada bio je promatranje agresivnosti pojedinaca od najranije do odrasle dobi te korelata povezanih sa agresivnošću. Metode istraživanja bile su samoprocjena sudionika, te također i ocjenjivanje agresivnosti od strane drugih ljudi poput ukućana, prijatelja, radnih kolega itd. Ti bodovi kasnije su uspoređeni s određenim korelatima kao što je broj prekršaja ili kaznenih dijela sudionika u odrasloj dobi. Iz istraživanja se zaključilo da se agresivnost pojedinca može predvidjeti u ranoj dobi, točnije, već u osmoj godini života. Također, agresivnost pojedinca negativno je korelirana sa inteligencijom. Dakle osobe s višim rezultatom IQ testa najčešće su imali manje prekršaja u svom policijskom dosjeu te su osim toga imali i manji rezultat na skali agresivnosti kada su bili ocjenjivani i od strane drugih i od samih sebe (Eron i sur., 1987.).

### **3.1. Mediji i agresivnost**

U današnje vrijeme u razvijenijim dijelovima svijeta rijetko koja osoba ne posjeduje bar jedan uređaj koji ima pristup internetu. Osim toga, veliku količinu informacija primamo i putem TV-a, radija ili novina, iako su to čak pomalo zastarjeli mediji za prijenos informacija. Među djecom su posebno popularne igrice različitih sadržaja. Mnoštvo njih je djeci dostupno na raznim igračim

konzolama kojima djeca pristupaju često i bez nadzora odraslih osoba. U drugoj polovici 20. stoljeća pojavila su se istraživanja o utjecaju nasilnih sadržaja na dječje ponašanje. Mnoga od njih potvrdila su vezu između agresivnosti kojoj su djeca izložena putem igrice, crtanih filmova itd., te njihovog samog agresivnog ponašanja. Recentnija istraživanja nude nam bolji uvid u taj problem te objašnjenja procesa koji se događaju kada je dijete izloženo nasilnim sadržajima. Bushman i Huesmann objavili su 2006. godine rad koji se bavi utjecajem nasilnih sadržaja na agresivnost djece i odraslih koji su im izloženi. Utjecaje su podijelili na dugoročne i kratkoročne. Kratkoročni su oni koji imaju prominentniji utjecaj koji s vremenom izbljedi, a dugoročni utjecaj je latentan, no s vremenom postane očit i trajan. Ovakve utjecaje na pojedince ostavljaju i stvarni nasilni događaji, a ne samo igrice, filmovi itd. Dugoročni utjecaj na djecu ostvaruje se tako što ona uče i internaliziraju da je agresivnost rješenje za određene negativne osjećaje. Nadalje, često izlaganje nasilnim sadržajima ili samom nasilju dovodi do spoznaje u djetetu da nasilje nije loše već je prihvaćeno u društvu. Djeca su puno vještija od odraslih u internaliziranju određenih ponašanja pa tako i agresivnosti. Jednako izlaganje nasilnom sadržaju neće prouzročiti jednak utjecaj na odraslu osobu i na dijete ili adolescenta. Na odrasle osobe agresivni sadržaji najčešće ostavljaju kratkoročni utjecaj. On se ostvaruje putem priming-a, što označava asociranje nasilnog sadržaja s našim sjećanjima na nasilne događaje ili sadržaje iz prošlosti, zatim, oponašanje istih te na poslijetku promjene u emocijama koje doživljavamo na spomen agresivnosti. (Bushman i Huesmann, 2016.) Dakle izlaganje nasilnim sadržajima može dugoročno negativno utjecati na djecu i adolescente i učiniti ih agresivnijim osobama.

### **3.2. Agresivnost u obitelji**

Glavni akter u primarnoj socijalizaciji je obitelj. U obitelji učimo vještine potrebne za preživljavanje, te pravila prema kojima se možemo uklopiti u društvo. Djeca uče socijalne uloge kroz igru i oponašanje odraslih osoba. Npr. djevojčice se igraju lutkama te na taj način uče kako biti majka. Osim što obitelj ima ulogu učenja i spremanja djece za život, sigurnost i podrška je velika uloga obitelji. U prvim godinama života dječji život ovisi o roditeljima / skrbnicima, te je stoga potrebno uložiti puno strpljenja i razumijevanja u odgoj djeteta. No što ako dijete odrasta u obitelji kojoj nedostaje razumijevanja i strpljenja? Provedeno je nekoliko istraživanja na tu temu, a zaključak je sukladan onome iz prošlog poglavlja; ako se dijete svakodnevno izlaže nasilnom ponašanju, ono će razviti tendencije ka istome. No ipak, potrebno je istražiti kojoj vrsti nasilja je dijete izloženo te kakav učinak ono na njemu izaziva. 1999. godine provedeno je istraživanje o

agresivnom ponašanju studenata prema svojim kolegama, prijateljima te partnerima. Sudionici su se ocjenjivali na skali agresivnosti, ali osim toga zadatak im je bio i ocjeniti agresivnost u svojoj obitelji za vrijeme njihovog djetinjstva. Kategorije koje su ocjenjivali bile su: nasilje oca prema majci, nasilje majke prema ocu, nasilje roditelja prema djeci itd. Ustanovljeno je da bez obzira na kategoriju nasilja, oni studenti koji su bili izloženi nasilju češće su i sami bili nasilni prema svojim prijateljima, partnerima ili partnericama. (Chermack i Walton, 1999.) 2008. godine provedeno je slično istraživanje, no ovaj puta s puno većim uzorkom koji je činilo više od 30000 odraslih osoba. Promatrala se kvaliteta obiteljskih odnosa, a posebno onih s partnerom, to jest ženom ili mužem. Kvaliteta tih odnosa usporedila se s obiteljskim odnosima ispitanika u njihovoj obitelji orijentacije. Utvrđeno je da je među partnerima koji su u obitelji orijentacije bili izloženi agresivnosti 30% veća agresivnost nego li među partnerima čiji roditelji nisu bili nasilni. Također, agresivnost je izraženija među pojedincima koji su sami vršili nasilje, nego među onima koji su bili žrtve nasilja. No ipak, bez obzira na vrstu nasilja i agresivnosti, ona je veća u pojedinaca koji su joj bili izloženi u najranijoj dobi (Busby i sur., 2008.). Osim fizičkog nasilja u obitelji, vikanje te svađa u obitelji sa sobom nosi posljedice na djecu. Dokazano je da djeca koja odrastaju u obitelji u kojoj su svađe česta pojava, te u obitelji u kojoj su roditelji pred rastavom braka, često pokazuju veći stupanj agresivnosti od njihovih vršnjaka koji žive u skladnim obiteljima gdje se sukobi rješavaju na razuman način. Nadalje, agresivnost je izražena i kod djece čiji roditelji su skloni činjenju kaznenih djela. Pogotovo oni koji su ponovljeni kršitelji zakona (Buka i Earls, 1993.). Možemo zaključiti kako izloženost agresivnosti u djetinjstvu uvelike utječe na naše ponašanje u budućnosti jer se naša percepcija o agresivnosti mijenja te ju više ne smatramo lošim činom, već sastavnim dijelom života. Kod djece žrtava obiteljskog nasilja, ona je nešto manje izražena nego li kod djece koji su sami bili nasilnici, ali opet značajno više nego li kod one djece kojom uopće nisu bila izložena obiteljskom nasilju. Stoga je bitno informirati djecu i mlade o negativnim učincima agresivnosti na međuljudske odnose, ali i poticati roditelje na razgovor s djecom jer djeca koja imaju razvijeniju komunikaciju s roditeljima puno manje će sudjelovati u fizičkom ili verbalnom nasilju u školi (Lambert i Cashwell, 2004.). Nadalje, kao što mediji potiču djecu na agresivnost, oni se također mogu iskoristiti za edukaciju o štetnosti agresije te pomoći prekinuti začarani krug agresivnosti koji se nastavlja s generacije na generaciju.



#### 4 Možemo li predvidjeti agresivnost?

Cilj istraživanja o agresivnosti je razvijati teoriju, a što više znamo o agresivnosti, veća je mogućnost da bismo ju mogli predvidjeti te na poslijetku i spriječiti. Postoji nekoliko čimbenika u dječjoj dobi koji su pozitivno korelirani s pojavom agresivnosti u odrasloj dobi. U istraživanjima s djecom kao jedan od najboljih pokazatelja kasnije agresivnosti bilo je antisocijalno ponašanje u ranijoj dobi. Ono može uključivati agresiju, laganje, psovanje itd. (Buka i Earls, 1993.) Jedno antisocijalno ponašanje koje je posebno dobar prediktor agresivnosti u odrasloj dobi je krađa. Djeca koja krađu u ranoj dobi većinom će biti sklonija laganju, neopravdanom izbjegavanju nastave, vandalizmu i agresivnosti prema drugima, a osim toga pokazalo se i da su ta djeca kad odrastu sklonija činjenju prekršaja i kaznenih djela. (Loeber i Dishion, 1983.) Osim ranije dječje dobi, ponašanje osoba u adolescenciji i ranijoj odrasloj dobi također se pokazalo kao dobar prediktor agresivnog ponašanja. (Loeber i Dishion, 1983.) U adolescenciji i ranijoj odrasloj dobi potpuno drugačiji čimbenici igraju ulogu u agresivnosti i razvijanju tendencije ka činjenju kaznenih djela. Kao jedan od najvažnijih čimbenika možemo nabrojati nezaposlenost ili nestabilnost na radnom mjestu, te konzumiranje droga i opojnih sredstava. (Loeber i Dishion, 1983.) Moglo bi se pretpostaviti kako je u ovoj dobi agresivnost češće alat za postizanje nekog cilja, kao na primjer novca. Uz teške životne uvjete te ovisnosti o drogama, alkoholu itd. adolescenti i mladi odrasli ljudi često sežu za drugim načinima zarade novca koji uključuju pljačke, prijetnje i agresivno ponašanje. Dječja inteligencija i sposobnost učenja također igra ulogu u predviđanju agresivnog ponašanja u odrasloj dobi. U istraživanjima te vrste često se kao varijabla koristio dječji uspjeh u školi, ali osim toga dokazalo se i da dječje govorne sposobnosti imaju utjecaj na agresivnost, to jest, djeca koja imaju problema s govorom ili slabije govorne sposobnosti u većem su riziku da u odrasloj dobi postanu agresivna. (Loeber i Dishion, 1983.) Osim toga, slabe motoričke sposobnosti te poteškoće u učenju također imaju povezanost s agresivnošću. Djeca koja imaju slabije motoričke sposobnosti do pete godine života pokazala su antisocijalno ponašanje oko desete godine života, a u adolescenciji i delinkventsko ponašanje. Te probleme mogli bismo pripisati i poremećaju pozornosti čiji su simptomi poteškoće i problemi u učenju te smanjene motoričke sposobnosti, a taj poremećaj također može rezultirati agresivnošću (Buka i Earls, 1993.). Kao što je navedeno u prošlom poglavlju, obitelj je najbitniji čimbenik socijalizacije i vrlo bitan čimbenik za pojavu agresivnosti. Način odgoja djece dobar je prediktor kasnije agresivnosti. Ukoliko roditelji odgajaju djecu bez previše uključivanja u njihov život, ako ne mogu uspostaviti zdravi autoritet ili nadzor na djecom te ako

nisu dovoljno prisutna u životu svoje djece, mogu im načiniti veliku štetu te povećati njihov rizik za tendencijom ka agresivnom ponašanju (Buka i Earls, 1993.). Nadalje, socioekonomski status roditelja može utjecati na agresivno ponašanje djece. Djeca koja dolaze iz siromašnih obitelji sklonija su krađama, laganju i agresivnom ponašanju. Siromašne obitelji su često i mnogobrojne, a djeca koja imaju troje ili više braće ili sestara sklonija su agresivnom ponašanju (Loeber i Dishion, 1983.). Bitno je napomenuti kako nijedan od ovih čimbenika ne znači da dijete koje mu je izloženo mora biti agresivno, već oni samo povećavaju rizik od agresivnosti. Oni su također u međudjelovanju te je svaka sfera dječjeg života bitna u stvaranju njegove ličnosti i ponašanja. Iako možda i nije zdravorazumski da su neki od ovih čimbenika, kao npr. poteškoće u učenju ključni za razvoj agresivnosti, ako pogledamo dublje u te probleme postat će nam jasnije zašto su baš oni pozitivno korelirani s agresivnošću. Frustracija dovodi do agresivnosti, a ukoliko se dijete previše forsira na učenje nečega što mu ne ide od ruke, ono postaje frustrirano, a kasnije možda i agresivno. Osim toga, djeca su sklona predrasudama i izopćavanju drugačijih pojedinaca iz društva, te ponekad i verbalnom i fizičkom nasilju, što opet pojedinca s poteškoćama izlaže nasilju te dovodi do nasilnog ponašanja i u njemu samom.

## **5. Osobine ličnosti i agresivnost**

Osobine ličnosti označavaju određene karakteristike koje su u većoj ili manjoj mjeri prisutne u svakome od nas. One uvelike utječu na naš način života i naše ponašanje. One nas opisuju na osnovu naše društvenosti, sposobnosti nošenja sa stresom, savjesnosti itd. Postoji pet glavnih kategorija po kojima se osobe razlikuju, a to su: otvorenost, ekstravertiranost, savjesnost, slaganje i neuroticizam. (Barlett i Anderson, 2012.) Pojedinci se drastično razlikuju ovisno o stupnju svake od ovih osobina, npr. osoba može biti vrlo društvena, ali se loše nositi sa stresom i teškim životnim situacijama, ili s druge strane povučena i rezervirana, ali savjesna. Svatko od nas kombinacija je ovih 5 osobina. S obzirom da one utječu na naš život, možemo se zapitati utječu li one na našu agresivnost, to jest, postoji li određeni profil osoba koje su sklonije agresivnom ponašanju u pogledu osobina ličnosti. Otvorenost se odnosi na naše intelektualne sposobnosti i na to koliko je osoba otvorenog uma, to jest, koliko je osoba spremna razmatrati apstraktne, alternativne ideje. U istraživanjima provedenima na ovu temu utvrđeno je da ova osobina nije korelirana s agresivnošću, to jest da osobe „otvorenog uma“ mogu, ali i ne moraju biti agresivne jer ta osobina ne utječe na stupanj agresivnosti osobe (Barlett i Anderson, 2012.). Ekstravertirane osobe su one kojima je ugodno biti u društvu te koje su pričljive i brzo stječu

poznanstva. Ova osobina se pokazala kao nepouzdan prediktor agresivnosti jer se u nekim istraživanjima potvrdila negativna, a u nekim pozitivna korelacija između ove osobine i agresivnosti (Barlett i Anderson, 2012.). Savjesne su one osobe koje su odgovorne, staložene i organizirane, te one osobe koje ispunjavaju svoja obećanja i pouzdane su. Ova osobina pokazala se negativno koreliranom sa agresivnošću, to jest, osobe koje su savjesne najčešće nisu agresivne niti nasilne (Barlett i Anderson, 2012.). Slaganje je osobina ličnosti koju karakterizira kooperacija, kompromis i povjerenje. Ova osobina je u najvećem postotku negativno korelirana s agresivnosti u odnosu na ostale četiri osobine. Dakle osobe koje su složne s drugima, koje imaju razumijevanja i spremne su na kompromis vrlo rijetko se upuštaju u nasilna i agresivna ponašanja, već probleme u odnosima s drugim ljudima rješavaju mirnijim putem. Naposljetku, neurotične osobe su emotivno nestabilne osobe koje se brzo uzrujaju u stresnim situacijama. Neurotični pojedinci skloni su agresivnom ponašanju i nasilju kao rješavanju konflikata. Ova osobina ličnosti jedina je od pet glavnih osobina ličnosti pozitivno korelirana s agresivnim i nasilnim ponašanjem (Barlett i Anderson, 2012.).

### **5.1. Samopouzdanje i agresivnost**

Samopouzdanje označava osobni dojam o nama samima te vjeru u to koliko smo sposobni ostvariti određeni uspjeh u životu. Osobe koje imaju manjak samopouzdanja često i same sebe sprječavaju u ostvarivanju uspjeha i generalnog zadovoljstva u svome životu. One najčešće prema samoispunjavajućem proročanstvu ne uspiju postići ono što žele iako su vjerojatno bili sposobni za to, ali sprežu od izazova jer se boje neuspjeha koji bi mogao još više pokvariti njihovu sliku o sebi. Osobe s manjkom samopouzdanja često su nesigurne i u svoj izgled te mogu razviti bolesti poput anoreksije nervose ili bulimije, što je češći slučaj kod ženskih osoba, a osim toga, kriva i loša slika o sebi kod mnogih adolescenata rezultira samoozljeđivanjem i izoliranjem iz društva. Što se tiče agresivnosti, krajem 20. stoljeća vjerovalo se da nisko samopouzdanje vodi do agresije. Objašnjenje tog fenomena bilo je da ljudi koji imaju manjak samopouzdanja koriste agresivnost kao obranu kada ih netko pokuša kritizirati jer ne žele pretrpjeti neugodan osjećaj daljnjeg gubitka samopouzdanja (Bushman i Baumeister, 1998.). Također, uvriježeno vjerovanje bilo je da su nasilne osobe, iako se na površini doimaju kao da pršte od samopouzdanja, u dubini ipak nesigurne u same sebe te im je nasilje mehanizam nošenja s tim problemom, ili krinka za njihov manjak samopouzdanja. Npr. smatralo se da se muškarci i žene koji vrše nasilje nad svojim supružnicima zapravo osjećaju inferiornije u odnosu na njih te

na taj način kompenziraju s osjećajem manje vrijednosti. Socijalni psiholozi pokušali su dokazati tu teoriju, ali na kraju nisu uspjeli te je ona i sama odbačena (Baumeister i sur., 2000.). Nakon toga se fokus istraživanja s osoba s manjkom samopouzdanja stavlja na osobe s puno samopouzdanja. Bitno je napomenuti da se veza samopouzdanja i agresivnosti nije shvaćala tako jednostavno i linearno, već su se promatrali drugi utjecaji povezani i s agresivnošću, a i sa samopouzdanjem. S obzirom da je utvrđeno da među osobama s puno samopouzdanja ima i onih agresivnih, a i onih smirenih i iznimno staloženih osoba, možemo zaključiti da samopouzdanje nema izravnu korelaciju s agresivnosti i nasiljem (Baumeister i sur., 2000.). Pronađena je korelacija između drugih osobina i agresivnosti, a to su narcisoidnost i nestabilnost samopouzdanja. Osobe s obje karakteristike su u prosjeku agresivnije od onih osoba bez tih osobina. Objašnjenje za to može biti da prijatnija za povrijedom ega dovodi do agresivnosti. Osobe s varirajućim samopouzdanjem mogu običnu prijateljsku kritiku krivo interpretirati i shvatiti ju kao veliku prijatnju i neprijateljsko ponašanje.

„Narcisoidnost je kompleksna osobina ličnosti koja uključuje pozitivno i napuhano mišljenje o samom sebi, relativni manjak intimnosti i arsenal samoregulativnih strategija za održavanje i poboljšanje samoga sebe.“ (Campbell i Green, 2008. citirano u Okada 2010.).

Narcisoidne osobe smatraju se superiornijima od ostalih te očekuju samo pohvale. Kada se dogodi da dožive kritiku, one ju shvaćaju kao veću prijatnju nego što bi to shvatila osoba drugačije osobnosti (Baumeister i sur., 2000.). One se smatraju jedinstvenima i vrlo vrijednima, često fantaziraju o savršenoj ljubavi, uspjehu i savršenom životu, obožavaju biti u centru pažnje te uvijek očekuju više od drugih ljudi, nego što su oni spremni uzvratiti. Zato te osobe često znaju iskorištavati svoje bližnje (Okada, 2010.). Što se tiče agresivnosti, nije začuđujuće da su narcisoidne osobe nasilne prema pojedincima koji bi ih kritizirali. U istraživanju 1998. godine na temu narcisoidnosti, narcisoidne osobe suočene su s osobama koje su negativno ili pozitivno ocjenjivale njihove osobine. Pokazalo se da su narcisoidne osobe bile nasilne prema onima koji su ih negativno ocjenjivali u puno većoj mjeri od ljudi koji ne pate od narcisoidnosti. Prema osobama koje su ih pozitivno ocjenjivale narcisoidne osobe nisu pokazivale znakove agresivnosti (Bushman i Baumeister, 1998.). Recentnije istraživanje iz 2010. godine nudi nam širu sliku narcisoidnosti. U ovome istraživanju promatrale su se dvije vrste narcisoidnosti: grandiozna narcisoidnost i hipresenzitivna grandiozna narcisoidnost. Grandiozna narcisoidnost označava ono što većina nas pomisli na spomen pojma narcisoidnost; osobe koje smatraju da su superiornije nad ostalima te da zaslužuju konstantno biti u centru pažnje. S druge strane, hipresenzitivna

grandiozna narcisoidnost odnosi se na osobe koje proživljavaju konstantan strah od toga da će ih njihova okolina odbaciti, dakle, ovisni su o pohvalama drugih i konstantno su u potrazi za validacijom kako bi se osjećali bolje. Ovakva vrsta narcisoidnosti ima puno sličnosti s osobama niskog samopouzdanja. U ovom istraživanju zaključeno je da su osobe s utvrđenom hipersenzitivnom grandioznom narcisoidnosti sklone neprijateljskim osjećajima k osobama koje ih negativno percipiraju, ali ti osjećaji su prikriveni i ne prelaze u agresivnost ili nasilje. S druge strane, osobe koje su dijagnosticirane s tipičnom grandioznom narcisoidnošću u situacijama u kojima ih ljudi negativno percipiraju pokazuju znakove i verbalnog i fizičkog nasilja (Okada, 2010.). To nas opet dovodi do zaključka da manjak samopouzdanja ne vodi do agresivnog ponašanja, iako može voditi do neprijateljstva. Razlog za to može biti da osobe koje pate od manjka samopouzdanja smatraju da će nasiljem prema drugima samo pokvariti sliku u njihovim očima i očima drugih ljudi o njima. Moglo bi se zaključiti da nasilne osobe ipak u većini slučajeva nemaju manjak samopouzdanja i ne osjećaju se inferiorno, ali postoji velika mogućnost za upravo suprotno, to jest da su osobe nasilne upravo zato što se osjećaju superiorno i bolje od drugih te s time smatraju da njihova okolina zaslužuje fizičku ili verbalnu kaznu ako se ne ponaša u skladu s njihovim očekivanjima.

## **6. Rodne razlike u agresivnosti**

Spol određuje naša tjelesna obilježja poput reproduktivnih organa, hormona itd., a rod označava očekivanje društva sukladno s tim obilježjima. Rod spada u naš primarni identitet i njegov je važan dio. Kroz povijest ljude se uvijek dijelilo prema rodu. Tako se organizirala podjela rada, kako na mikro, tako i na makro razini. Kao što je poznato, rod je često bio i osnova za diskriminaciju koja i danas traje, samo nije toliko institucionalizirana u razvijenijim dijelovima svijeta. Rod je društveni konstrukt, što znači da je socijalno proizveden. Učimo se ponašati u skladu sa svojim rodom od rođenja, te on spada u sastavni dio socijalizacije. Naš dojam o vlastitom rodu stvara se kroz odjeću koju nosimo, igračke s kojima se igramo, na način kako sjedimo, hodamo, ponašamo se i komuniciramo s drugima. Naposljetku, ako internaliziramo sve norme koje učimo o našem rodu, na kraju ćemo i uskladiti svoja očekivanja, želje i potrebe s vlastitim rodom. Poznato je da socijalizacija ima značajnu ulogu u agresivnosti pojedinca, a s obzirom da odgoj muške i ženske djece često nije jednak, zdravorazumski bi bilo za zaključiti da muškarci i žene neće biti jednako agresivni u prosjeku. Stoga je bitno istražiti i ovaj aspekt ako želimo razumjeti agresivnost. Devedesetih godina prošlog stoljeća veliki fokus stavljao se na

rodne uloge. To su uloge koje nam je društvo namijenilo u skladu s našim rodnom. Tada je razlika između muškaraca i žena bila veća i očitija nego sada, no i danas ona svakako postoji. Tradicionalne muške rodne uloge potiču agresivnost jer se u njima očekuje da muškarci budu asertivni, kompetitivni i neovisni. Čak se i same žene u prosjeku više izjašnjavaju da su im osobine poput kompetitivnosti, asertivnosti te ostalih osobina koje graniče s dozom agresivnosti poželjne kod muškarca. Te osobine promoviraju se i u popularnoj i masovnoj kulturi gdje se npr. u crtanim filmovima muškarce puno češće prikazuje herojima koji spašavaju ugroženu princezu koja je gotovo uvijek žena. Dječaci kroz taj sadržaj uče kako je njihova uloga biti agresivniji od djevojčica. U istraživanju stereotipa također se potvrdilo da i šira javnost smatra muškarce agresivnijim od žena (Eagly i Steffen, 1986.). Tradicionalne ženske rodne uloge razlikuju se od muških u mnogo aspekata. Ženske rodne uloge ne potiču agresivnost, čak štoviše, predstavljaju ju kao nešto nepotrebno i nepoželjno. Od žena se očekuje da mare o tuđim osjećajima te su najveće vrijednosti koje se cijene one povezane sa zajednicom. Dakle, kod žena nije poželjan individualizam i asertivnost kao kod muškaraca, već briga o drugima i suživot s njima. Što se tiče situacija u kojima bi se osoba mogla naći u opasnosti, od žena se očekuje da izbjegavaju takve situacije, npr. da ne započnu razgovor sa strancima, da se ne vraćaju kući same u kasne sate itd. jer se pretpostavlja da nisu sposobne obraniti se od potencijalnog napadača koji je većinom muškog roda (Eagly i Steffen, 1986.). 1986. godine objavljena je meta analiza istraživačkih radova na ovu temu, te oni potvrđuju teoriju da su muškarci u prosjeku agresivniji od žena. Ta razlika očitija je kada se promatra fizičko nasilje, nego li ono psihičko. Osim što su se razlikuju u stupnju agresivnosti, razmišljanja muškaraca i žena o agresivnosti također se razlikuju. Žene imaju veću tendenciju ka žaljenju žrtve nasilja koje su one prouzročile, dok muškarci nemaju. Nadalje, ustanovljeno je da žene osjećaju i veći strah pri počinjenju nasilnog čina te su s toga opreznije kako bi izbjegle negativne sankcije (Eagly i Steffen, 1986.). Taj strah i opreznost mogli bismo pripisati upravo rodnim ulogama i očekivanjima za ženski rod koje su kontradiktorne agresiji. Recentnija istraživanja nalažu da razlike u agresivnosti između muškaraca i žena svakako postoje, no najveće razlike u prosjeku između muškaraca i žena čine upravo oni devijantni slučajevi kojih je više muškog roda. Ako bismo gledali pojedince koji se ponašaju u skladu sa zakonom te su uspješno integrirani u društvo, razlika između muškaraca i žena (u razvijenim dijelovima svijeta) nije velika (Zell i sur., 2015.). Kako bi se bolje razumjela razlika u agresivnosti između muškaraca i žena, istraživali su se i ne tako uobičajeni slučajevi. 2007. godine provedeno je istraživanje o agresivnosti psihičkih bolesnika po primitku u psihijatrijske bolnice. U ovome istraživanju također su se promatrale rodne razlike. U

istraživanju sudjelovalo je više od 500 pacijenata uspješno primljenih u njemačke psihijatrijske bolnice. Oni su bolovali od raznih psihičkih bolesti i poremećaja, te su nerijetko bili agresivni. Rezultati ovog istraživanja razlikuju se u velikim razmjerima od rezultata istraživanja u kojima sudjeluju psihički zdrave osobe. Naime, razlika u agresivnosti između muškaraca i žena u ovom istraživanju bila je vrlo mala, u većini aspekata gotovo nezamjetna. Jedine razlike bile su u vrsti agresivnosti, to jest, muškarci su pokazivali viši stupanj verbalne agresivnosti prema osoblju bolnice od žena, a žene su generalno imale veću tendenciju ka samoozljeđivanju od muškaraca. Neobično saznanje je to da su nasilne muške osobe koje pate od shizofrenije u prosjeku bile puno mlađe od ženskih osoba s istim osobinama. Dakle muškarci koji boluju od shizofrenije nasilniji su u mlađoj dobi, a kod žena agresivnost ispliva tek u starijoj dobi. No gledajući u globalu, između psihičkih bolesnika ne postoji razlika u agresivnosti na rodnoj osnovi (Grube, 2007.). Iz toga bismo mogli zaključiti da muškarci i žene možda imaju jednak potencijal za agresivno ponašanje, no ono je kod žena prigušeno i zaustavljeno socijalnim normama, dok se kod muškaraca potiče putem medija, kulture i društva.

### **6.1. Dobne i rodne razlike u agresivnosti**

Ustanovili smo da među psihički zdravim pojedincima postoji razlika u stupnju agresivnosti u pogledu roda. Također znamo da je agresivnost u ranijoj dobi dobar prediktor agresivnosti u odrasloj dobi te da osobe koje su bile problematične u nižim razredima osnovne škole u prosjeku imaju veći broj kaznenih prijava, koje ponekad sežu i do ozbiljnih zločina poput ubojstva ili silovanja. Poteže se pitanje variraju li te rodne razlike u agresivnosti u odnosu na dobne skupine. Osamdesetih godina prošlog stoljeća provedena je meta analiza istraživanja koja su se bavila upravo ovom tematikom. S obzirom da se rodne uloge uvelike razlikuju u različitim dijelovima svijeta, ova meta analiza sastoji se od istraživanja isključivo provedenih na području SAD-a i Kanade s obzirom na njihovu sličnu kulturu (Hyde, 1984.). Iako su se ova istraživanja provodila samo u navedenim dijelovima svijeta, vjerujem da bi slične rezultate dobili i kada bismo analizirali istraživanja i iz zapadne Europe, dakle, razvijenog dijela svijeta. Jedna grupa istraživanja promatrala je djecu predškolske dobi, to jest djecu od 6 ili manje godina. U ovim istraživanjima promatrala se učestalost fizičkog nasilja prema svojim kolegama iz vrtića. Ustanovljeno je kako dječaci imaju veću tendenciju ka agresivnosti i nasilju prema svojim vrtićkim kolegama od djevojčica (Hyde, 1984.). U drugoj grupi istraživanja istraživali su se prikriveniji oblici agresivnosti, kao na primjer oni verbalnog tipa. Ova istraživanja provodila su

se na grupama studenata. Zaključak ovih istraživanja bio je da su rodne razlike u agresivnosti između mladih odraslih osoba puno manje u odnosu na one u djece vrtićke dobi. No ipak, kako bismo utvrdili ovu teoriju, potrebna su daljna istraživanja provedena na drugim grupama mladih odraslih ljudi koji nisu studenti. Jer kao što znamo, ljudska inteligencija obratno je proporcionalna tendenciji ka agresivnosti, dakle osobe koje imaju viši IQ u prosjeku pokazuju manje znakove agresivnosti i nasilja. Stoga smanjenu rodnu razliku u agresivnosti možemo pripisati i ovoj varijabli (Hyde, 1984.). Osim ovih saznanja, pokazalo su se rodne razlike generalno smanjile u recentnije doba. Recentnija istraživanja, neovisno o dobnim razlikama sudionika, pokazuju manje razlike između stupnja agresivnosti na osnovi roda (Hyde, 1984.). Razlog za to može biti i napredak društva u pogledu rodnih nejednakosti te sve veći značaj i popularnost feminizma i pokreta za ženska prava, što unosi promjene i u odgoju na mikro razini, dakle povećana svijest o rodnim razlikama i rodnoj diskriminaciji dovodi do sve većeg izjednačavanja rodnih uloga.

## **7. Zaključak**

Gledati agresivnost kao jednostavan fenomen i osobinu nije ispravno. Stoga je u ovom radu obrađena agresivnost iz različitih perspektiva. Iako se ovim fenomenom znanstvenici bave već dugi niz godina, ona još uvijek nije u potpunosti jasna. Agresivnost nekih ljudi predodređena je rođenjem, ako imaju hormonalne poremećaje ili poremećaje u radu moždanih centara. Nadalje, čak i u zdravih osoba može doći do razvoja agresivnosti ukoliko osoba pretrpi ozljedu glave te ozlijedi dio mozga koji regulira agresivnost, kao npr. prefrontalni korteks. Neki psihički poremećaji poput shizofrenije pobuđuju agresivnost u pojedincu, te se stoga ti pacijenti tretiraju s antagonistima određenih neurotransmitora kako bi se smanjila tendencija ka agresivnosti. Ukoliko je osoba psihički i fizički zdrava, postoji mogućnost da također razvije tendencije ka agresivnošću putem socijalizacije, što znači da se putem aktera socijalizacije kao što su roditelji ili mediji ohrabruje pojedince na agresivno ponašanje, pogotovo u slučaju dječaka, dok se djevojčice potiče na mirnije ponašanje i brigu o zajednici. Time možemo objasniti i razlike između stupnja agresivnosti među djecom predškolske dobi. No ipak, bez obzira na rod, ako je osoba izložena agresivnosti od djetinjstva, postoji značajna vjerojatnost da će i u odrasloj dobi biti agresivna te imati problema sa zakonom upravo iz tog razloga. Nadalje, iako ne sa velikom sigurnošću, moguće je i pretpostaviti koje osobe će imati veću tendenciju ka nasilnom i agresivnom ponašanju samo na osnovi njihovih osobina ličnosti. A to su u najvećoj mjeri



neurotične i narcisoidne osobe, dok najmanju tendenciju imaju one osobe koje su tolerantne, staložene i slažu se s drugim osobama, te osim njih i osobe s niskom razinom samopouzdanja. Sve u svemu, agresivnost se ne može tumačiti kroz samo biološke ili samo socijalne aspekte, već se treba promatrati njihov međudnos kako bi se mogla steći šira slika i bolje razumjeti ovaj kompleksni fenomen u svrhu njegovog ranog razotkrivanja i prevencije.

## 8. Literatura

1. Bandura, A. (1978), *Social Learning Theory of Aggression*. Journal of Communication, 28: 12-29
2. Barlett, C. P., i Anderson, C. A. (2012). *Direct and indirect relations between the Big 5 personality traits and aggressive and violent behavior*. Personality and Individual Differences, 52(8), 870–875.
3. Baumeister, R. F., Bushman, B. J., i Campbell, W. K. (2000). *Self-Esteem, Narcissism, and Aggression*. Current Directions in Psychological Science, 9(1), 26–29.
4. Bruce, T. J. R. (1979). *A history of aggression in freud, by Paul Stepansky*. New York: International Universities Press, 1977, pp ix + 201. Aggressive Behavior, 5(4), 440–441.
5. Buka, S., i Earls, F. (1993). Early Determinants of Delinquency and Violence. *Health Affairs*, 12(4), 46–64.
6. Busby, D. M., Holman, T. B., i Walker, E. (2008). *Pathways to Relationship Aggression Between Adult Partners*. Family Relations, 57(1), 72–83.
7. Bushman, B. J., i Baumeister, R. F. (1998). *Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence?* Journal of Personality and Social Psychology, 75(1), 219–229.
8. Bushman, B. J., i Huesmann, L. R. (2006). *Short-term and Long-term Effects of Violent Media on Aggression in Children and Adults*. Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 160(4), 348.
9. Chermack, S. T., & Walton, M. A. (1999). *The relationship between family aggression history and expressed aggression among college males*. Aggressive Behavior, 25(4), 255–267.
10. Chudler, E. H. (1998.) *Autonomic Nervous System*, Neuroscience For Kids  
<http://faculty.washington.edu/chudler/auto.html> pristupljeno 11.9. 10:08

11. Crockett, M. J., Clark, L., Tabibnia, G., Lieberman, M. D., i Robbins, T. W. (2008). *Serotonin Modulates Behavioral Reactions to Unfairness*. *Science*, 320(5884), 1739–1739.
12. Đuretić, I. (2014.) *Agresivnost kod djece i adolescenata*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Katedra za psihologiju i psihološku medicinu medicinskog fakulteta u Zagrebu.
13. Eagly, A. H., i Steffen, V. J. (1986). *Gender and aggressive behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature*. *Psychological Bulletin*, 100(3), 309–330.
14. Eron, L. D., Huesmann, L. R., Dubow, E., Romanoff, R., i Yarmel, P. W. (1987). *Aggression and Its Correlates over 22 Years*. *Childhood Aggression and Violence*, 249–262.
15. Ferrari, P. F. *et al.* *Accumbal dopamine and serotonin in anticipation of the next aggressive episode in rats*. *Eur. J. Neurosci.* 17, 371–378 (2003)
16. Gou, Z. H., Wang, X. i Wang, W. (2012.) *Evolution of neurotransmitter gamma-aminobutyric acid, glutamine and their receptors*, *Zoological Research*, 33, E75-E81.
17. Grube, M. (2007). *Gender differences in aggressive behavior at admission to a psychiatric hospital*. *Aggressive Behavior*, 33(2), 97–103.
18. Hyde, J. S. (1984). *How large are gender differences in aggression? A developmental meta-analysis*. *Developmental Psychology*, 20(4), 722–736.
19. Lambert, S. F., & Cashwell, C. S. (2004). *Preteens Talking to Parents: Perceived Communication and School-Based Aggression*. *The Family Journal*, 12(2), 122–128.
20. Lee, S. C., Yamamoto, T. i Ueki, S. (1983). *Characteristics of aggressive behavior induced by nucleus accumbens septi lesions in rats*. *Behavioral and Neural Biology*, 37(2), 237–245.
21. Loeber, R. i Dishion, T. (1983). *Early predictors of male delinquency: A review*. *Psychological Bulletin*, 94(1), 68–99.
22. Moskowitz, M., Golden, M. (2015.) *Hedonic Hot Spots*, *Neuroplastix*, <http://www.neuroplastix.com/styled-2/page184/styled-13/> pristupljeno 11.9. 11:58
23. Narvaes, R. i de Almeida R. M. M. (2014.) *Aggressive behavior and three neurotransmitters: dopamine, GABA, and serotonin—a review of the last 10 years*. *Psychology & neuroscience*, 7(4), 601-607
24. Nedić Erjavec, G. (2013.) *Monoaminooksidaza tipa B, katehol-o-metil transferaza, dopamin beta-hidroksilaza i dopaminski receptor D4 u alkoholizmu i fenotipovima povezanim s alkoholizmom* Neobjavljeni doktorski rad, Osijek: Sveučilišni poslijediplomski interdisciplinarni doktorski studij „Molekularne bioznanosti“

25. Okada, R. (2010.) *The relationship between vulnerable narcissism and aggression in Japanese undergraduate students*. *Personality and Individual Differences*, 49(2), 113–118.
26. Pradhan, S. N. (1975.) *Aggression and Central Neurotransmitters*. *International Review of Neurobiology*, 213–262.
27. Pradhan, T., Jung, H. S., Jang, J. H., Kim, T. W., Kang, C., i Kim, J. S. (2014). *Chemical sensing of neurotransmitters*. *Chem. Soc. Rev.*, 43(13), 4684–4713.
28. Savić, A. i Jukić, V. (2014.) *Neurobiologija agresivnosti i nasilja*. *Socijalna psihijatrija* 40(2) 109-113.
29. Siever, L. J. (2008). *Neurobiology of Aggression and Violence*. *American Journal of Psychiatry*, 165(4), 429–442.
30. sociobiologija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56942> pristupljeno 20.06.12:04
31. Utiger, R. D. (1998.), *Growth Hormone*, Britannica, <https://www.britannica.com/science/growth-hormone> pristupljeno 14.09.2020. u 08:26
32. Veladžić, N. (2013.) *Devijantne pojave i socijalna kontrola* Pregledni naučni rad, Bihać: Pravni fakultet univerziteta u Bihaću
33. Vukorep, L. (2015.) *Učinci dugotrajne primjene hipnotika zolpidema u kulturi HEK 293 stanica sa stabilno eksperimentiranim GABAA receptorima* Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Zavod za farmakologiju i toksikologiju veterinarskog fakulteta u Zagrebu.
34. YU, Y.-Z. i SHI, J.-X. (2009). *Relationship between Levels of Testosterone and Cortisol in Saliva and Aggressive Behaviors of Adolescents*. *Biomedical and Environmental Sciences*, 22(1), 44–49.
35. Zell, E., Krizan, Z. i Teeter, S. R. (2015). *Evaluating gender similarities and differences using metasyntesis*. *American Psychologist*, 70(1), 10–20.
36. Zhao, C., Yue, Z., Wu, H., i Lai, F. (2014). *Simultaneous determination of fourteen steroid hormone residues in beef samples by liquid chromatography-tandem mass spectrometry*. *Anal. Methods*, 6(19), 8030–8038
37. Žužul, M.: *Agresivno ponašanje*, RZ RK SSOH, Zagreb, 1989. <https://www.dreamstime.com/stock-illustration-prolactin-structure-human-cartoon-model-hormone-primary-role-enabling-female-mammals-to-produce-image95965112> pristupljeno 14.09. 08:02

